

<https://hstryres.uz/journal/index.php/makro>

2025, № 4 (10)

ISSN-3030-3761

ТАРИХИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
Илмий журнали

ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
Научный журнал

HISTORICAL RESEARCHES
Scientific journal

ТОШКЕНТ-2025

ТАРИХИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
HISTORICAL RESEARCHES

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосори:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief editor:

Шакиров Ильяс Рахимзянович
т.ф.ф.д., (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор, Академик
Ўзбекистон Миллий университети
Сулейманов Рустам Хамидович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Муминов Алишер Гаффарович
Сиёсий фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Зуев Андрей Сергеевич
тарих фанлари доктори, профессор
Новосибирск Давлат университети
Ишанхужаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулов Ахмад Баймаҳаматович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Габриэльян Софья Ивановна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Убайдуллаева Барно Машрабжоновна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Очилдиев Файзулла Бобоқулович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Саидбобоев Зокиржон Абдукаримович
тарих фанлари номзоди, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Азизов Илдар Рафаэлович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби

Сиддиқов Равшан Бердимуратович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Тухтабеков Козимбек Азимбекович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Бабабеков Акбар Давурбаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети
Баҳранов Шерзод Таштурсунович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Жамоат ҳафсизлиги университети
Алиязарова Дилдора Валишеровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулова Шахноза Боймуҳамматовна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Навоий Давлат педагогика институтини
Нормуродов Дилмурод Раҳматуллаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Абдулаева Нигора Санжаровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Давлат Жаҳон тиллари университети
Тоғаев Жасур Эркинович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Усаров Умид Абдумавлянович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Эгамбердиева Гузаль Акрамжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети
Эшқувватов Бобир Валикул ўғли
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети

Контакт редакции журнала
Город Ташкент, улица Мирзо Голиба,
Исторический факультет
Национального Университета
Узбекистана имени Мирзо Улугбека
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Тел: +998900382203

Contact Editors of journal
Tashkent city, street of Mirzo Golib,
Faculty of history of the National
university of Uzbekistan named after
Mirzo Ulugbek
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Phone: +998900382203

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Акрамова Фазилят Артикбаевна ПРОМЫШЛЕННЫЕ КАДРЫ В ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЕ В СОВЕТСКИЙ ПЕРИОД: СТАНОВЛЕНИЕ И ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ	7
2. Karimjonov Jasurbek Muxtorjonovich O‘ZBEKISTONDA TARIXIY SHAXSLAR NOMIDAGI MUKOFOTLAR TA‘SIS ETILISHI: TAQDIRLASH JARAYONLARI	16
3. Кобзева Ольга Петровна АКАДЕМИК Э. В. РТВЕЛАДЗЕ - ЖИЗНЬ, ОТДАННАЯ НАУКЕ	25
4. Ктайбеков Саламат Маманович ВОЗРОЖДЕНИЕ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ И НОВЫЙ ЭТАП ВО ВЗАИМООТНОШЕНИЯХ УЗБЕКИСТАНА И ЯПОНИИ	34
5. Mamatqulov Bekzod Sherozovich O‘ZBEKISTON JANUBIY VILOYATLARIDA SANOAT TARMOQLARINING RIVOJLANISHI: TARIXIY TAJRIBA VA NATIJALAR (1925-1991 YILLAR)	45
6. Маматова Махфуза Бахриддиновна ТОРГОВЛЯ ИНДИЙСКИХ ЧАЕВ В СРЕДНЕЙ АЗИИ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XIX - НАЧАЛА XX ВЕКА)	54
7. Mirzayev Komiljon Mamirjonovich O‘RTA OSIYO ARXEOLOGIYASI KAFEDRASINING PAYDO BO‘LISHI ZARURIYATLARI	61
8. Мусаев Нуриддин Умирзакович РОССИЯ ҲУКМРОНЛИГИ ДАВРИДА ТУРКИСТОНДА ПАХТАЧИЛИККА ЭЪТИБОРНИНГ КУЧАЙТИРИЛИШИ	69
9. Муминов Алишер Гаффарович., Эрназаров Шермухаммед Эшбекович ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ЙИЛЛАРИ ЎЗБЕКИСТОНДА ТАРИХЧИЛАРНИНГ ФАОЛИЯТИ	83
10. Muxamedov Yoqubjon Qodirovich G‘ARBIY TURK XOQONLIGI VA ERON SOSONIYLARI O‘RTASIDAGI DIPLOMATIK MUNOSABATLAR	91
11. Нарбеков Абдикамил Вафаевич НАСЕЛЕНИЕ УЗБЕКИСТАНА В ПЕРИОД НАЦИОНАЛЬНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО РАЗМЕЖЕВАНИЯ В СРЕДНЕЙ АЗИИ	102
12. Назаров Хумоюн Алишерович., Одилова Нилюфар Зоиржон кизи РЕЛИГИОЗНЫЕ ВЕРОВАНИЯ В СЕВЕРНОЙ БАКТРИИ В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ КУШАН	116

13. Normurodov Dilmurod Rashidovich IX–XII-ASRLARDAGI TOSHKENT VOHASI (SHOSH-ILOQ)NING SHISHASOZLIGI	132
14. Olimjonov Xabibjon Abduxalim o‘g‘li TURKISTON ASSRDA KUTUBXONA ISHINI TASHKIL ETISH BORASIDAGI CHORA-TADBIRLAR	147
15. Ochildiyev Fayzulla Bobokulovich O‘RTA OSIYO TEMIR YO‘LINING BUXORO AMIRLIGIGA KIRIB KELISHI VA TEMIR YO‘L BEKATLARINING FAOLIYATI	155
16. Rahmonqulova Zumrad Boyhurozovna O‘RTA OSIYO XONLIKLARI VA USMONIYLAR DAVLATI O‘RTASIDAGI IQTISODIY ALOQALAR TARIXIDAN	168
17. Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич ВКЛАД ВЫПУСКНИКОВ КАФЕДРЫ АРХЕОЛОГИИ В ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ КУЛЬТУРЫ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	178
18. Саипова Камола Давляталиевна УПРАВЛЕНИЕ В ТУРКЕСТАНСКОЙ АСС В ПЕРВЫЕ ГОДЫ СТАНОВЛЕНИЯ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ	184
19. Сиддигов Равшан Бердимуратович ЎЗБЕКИСТОН ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДАГИ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАРАЁНЛАРИ: ЮТУҚЛАР ВА МУАММОЛАР	189
20. Tog‘ayev Jasur Erkinovich QADIMGI DAVR ME‘MORCHILIGI TARIXIY REKONSTRUKSIYASIGA DOIR (JANUBIY O‘ZBEKISTON MISOLIDA)	206
21. Тўхтабоева Дилафрўз Эргашевна ЖАҲОН ШАҲАРЛАРИНИНГ ЗАМОНАВИЙ КЎРИНИШИ	214
22. Ubaydullayev Ikromjon Farxod o‘g‘li O‘ZBEKISTON HUDUDIDAGI ANTIK DAVLATLARNING TARIXIY UZVIYLIGI VA RIVOJLANISH JARAYONLARI	219
23. Usarov Umidjon Abdimavlyanovich XIX ASRNING 60–70-YILLARIDA ROSSIYA IMPERIYASINING TURKISTON O‘LKASIDAGI YER EGALIGI VA MULKCHILIK MUNOSABATLARIGA OID SIYOSATI (Rasmiy amaldorlari va ishchi kommissiya vakillarining faoliyati misolida)	232
24. Холикулова Шахноза Баймахаматовна ЎЗБЕКИСТОННИНГ ИЛК КИМЁ КОРХОНАСИ ТАРИХИ	242
25. Холикулов Ахмад Баймахаматович ВОҲАСИ БЕКЛИКЛАРИНИНГ БУХОРО АМИРЛИГИ СИЁСИЙ ТАРИХИДА ТУТГАН ЎРНИ (XIX АСР ИККИНЧИ ЯРМИ – XX АСРНИНГ БОШЛАРИ)	252

26. Худойкуов Урал Каримович ЖАҲОН ОЗИҚ- ОВҚАТ ХАВФСИЗЛИГИНИНГ УСТУВОРЛИГИ ВА РИМ ДЕКЛАРАЦИЯСИ	260
27. Юнусова Хуршида Эркиновна ЎЗБЕКИСТОН ССР ХАЛҚ ХЎЖАЛИГИ ҲОЛАТИ ВА МУАММОЛАРИ (XX АСР 70-80 ЙИЛЛАРИ МИСОЛИДА)	268

Mamatqulov B. Sh.

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)., dotsent
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti
bmamatqulovpmqarshi@gmail.com

O'ZBEKISTON JANUBIY VILOYATLARIDA SANOAT TARMOQLARINING RIVOJLANISHI: TARIXIY TAJRIBA VA NATIJALAR (1925-1991 YILLAR)

ANNOTATSIYA

Ushbu ilmiy maqolada O'zbekiston janubiy viloyatlarida sanoat tarmoqlarining rivojlanishining tarixiy tajribasi va natijalari 1925-1991 yillar orasidagi davrni qamrab olgan. Maqolada o'sha davrda sanoatning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri, asosiy sanoat tarmoqlarining shakllanishi, viloyatlarning iqtisodiy-ijtimoiy holati va rivojlanishidagi muhim o'zgarishlar tahlil etilgan. Shuningdek, sanoatning o'sishidagi asosiy omillar, shu jumladan, rejalashtirish, texnologik yangilanish va mehnat resurslarining ishlatilishi hamda bu jarayondagi muvaffaqiyatlar va kamchiliklar alohida ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, janubiy viloyatlar, sanoat tarmoqlari, tarixiy tajriba, rivojlanish, iqtisodiy o'zgarishlar, 1925-1991, sanoat strategiyasi, mehnat resurslari, texnologik yangilanish.

KIRISH

O'zbekistonning janubiy viloyatlari, ayniqsa Surxondaryo, Qashqadaryo, Farg'ona va Buxoro viloyatlari, o'zining tabiiy resurslari va strategik geografik joylashuvi bilan tarixda muhim sanoat markazlaridan biri bo'lgan. Ushbu hududlar o'zining paxta ishlab chiqarishi, qishloq xo'jaligi tarmoqlari va tog'-kon sanoati bilan alohida ajralib turadi. 1925-1991 yillar orasidagi davrda Sovet Ittifoqining sanoatlashuv siyosati va iqtisodiy rejalari, O'zbekistonning janubiy viloyatlarida sanoatni rivojlantirishda muhim rol o'ynagan. Ilmiy maqolada O'zbekiston janubidagi sanoat rivojlanishining tarixiy bosqichlari, asosiy sanoat tarmoqlarining shakllanishi va rivoji, shuningdek, bu jarayonda yuzaga kelgan ijtimoiy va iqtisodiy natijalar tahlil qilinadi. Maqola, ayniqsa, 1925-1991 yillar davrida amalga oshirilgan sanoat siyosati, iqtisodiy rejalash va rivojlanishning natijalarini o'rganish orqali ushbu hududlarning iqtisodiy holatini yaxshilash va sanoat tarmoqlarini diversifikatsiya qilishga qaratilgan tarixiy tajribalarni yoritadi.

O'zbekiston janubiy viloyatlarida sanoat tarmoqlarining rivojlanishining tarixiy tajribasini o'rganish dolzarb ahamiyatga ega. Bugungi kunda O'zbekistonning janubiy viloyatlarida sanoatning rivojlanishi ko'plab iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy

muammolarni keltirib chiqarmoqda. Shuning uchun o'tmishda sanoatni rivojlantirishning qanday yo'llar bilan amalga oshirilganini tahlil qilish va ularning zamonaviy iqtisodiyotga qanday ta'sir ko'rsatganini aniqlash muhimdir. Sovet davridagi sanoatlashuv jarayoni, ayniqsa, janubiy viloyatlarda qishloq xo'jaligi va sanoatning o'zaro bog'liqligini kuchaytirgan. Ushbu hududlarda paxta sanoati, oziq-ovqat sanoati va kimyo sanoatining rivoji o'ta muhim bo'lib, ular O'zbekistonning iqtisodiy o'sishiga katta hissa qo'shgan. Lekin, shu bilan birga, bu jarayonning ekologik va ijtimoiy oqibatlar ham ko'plab muammolarni keltirib chiqargan. Sanoat tarmoqlarining o'zgarishi, resurslar taqsimoti va ishlov berish jarayonlaridagi o'zgarishlar ushbu hududlarning iqtisodiy holatiga bevosita ta'sir ko'rsatdi. Shuningdek, ushbu mavzu xalqaro miqyosda O'zbekistonning sanoat siyosatini va uning rivojlanishida yuzaga kelgan muammolarni o'rganishda muhim ilmiy hissani beradi.

Ushbu ilmiy tadqiqotda bir nechta ilmiy usullar va metodologik yondoshuvlar qo'llaniladi. Asosiy metodlar quyidagilardan iborat:

1925-1991 yillar orasidagi davrni o'rganish, o'sha davrda amalga oshirilgan sanoat siyosatini, iqtisodiy rejalash jarayonlarini va sanoat tarmoqlarining rivojlanishiga ta'sir ko'rsatgan omillarni o'rganishda tarixiy tahlil usuli qo'llaniladi.

O'zbekistonning janubiy viloyatlarida sanoatning rivojlanishini o'lchash va tahlil qilish uchun statistik ma'lumotlar, sanoat tarmoqlarining ishlab chiqarish hajmlari, iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlari, ishchi kuchi va resurslar taqsimoti haqida ma'lumotlar tahlil qilinadi.

Sanoat siyosatining natijalarini tahlil qilishda mavjud adabiyotlar va statistik ma'lumotlarga asoslanib, sanoat tarmoqlarining rivojlanishiga oid xulosalar chiqariladi.

Sanoat tarmoqlarining rivojlanishini faqat iqtisodiy nuqtai nazardan emas, balki ekologik va ijtimoiy nuqtai nazardan ham tahlil qilish zarur. Bu, O'zbekistonning janubiy viloyatlaridagi sanoatning ijtimoiy va ekologik ta'sirini yanada yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Ushbu mavzu bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlilini amalga oshirishda bir qator ilmiy tadqiqotlar, monografiyalar va statistik tahlillar asos sifatida olib boriladi. Quyidagi asarlar va manbalar tahlil qilinadi:

O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishini o'rganishda sovet davrining iqtisodiy siyosatiga doir ilmiy ishlanmalar, masalan, P. I. Makarenko, B. B. Xushvaktov, A. Sh. Ismoilov va boshqa olimlarning ishlaridan foydalaniladi.

Ushbu jarayonni o'rganishda Soviet davridagi sanoatlashuv strategiyalari va iqtisodiy rejalash tizimining ta'siri haqida ilmiy tahlillar, shu jumladan, A. A. Gorkunov, I. I. Frolov kabi olimlarning asarlari o'rganiladi.

Sanoatning ekologik ta'siri va unga qarshi kurash haqida yozilgan maqolalar va monografiyalari, shuningdek, 1980-1990 yillar davomida O'zbekistonning janubiy viloyatlarida yuzaga kelgan ekologik muammolarni o'rganadigan asarlar.

O'zbekistonning janubidagi sanoat tarmoqlarining rivojlanishi, iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlari haqida yozilgan ilmiy maqolalar va tadqiqotlar.

Ilmiy adabiyotlar tahlili orqali O'zbekistonning janubiy viloyatlarida sanoatning rivojlanishi bilan bog'liq barcha asosiy nuqtalar, tarixiy davrlar va muammolar chuqurroq tushuniladi. Bu esa zamonaviy sanoat siyosati va iqtisodiy islohotlarga yanada samarali yondashishga yordam beradi.

TADQIQOTNING ASOSIY NATIJALARI

O'zbekiston janubiy viloyatlaridagi sanoat tarmoqlarining rivojlanishi bo'yicha adabiyotlar tahlili, ayniqsa, 1925-1991 yillar orasidagi davrda amalga oshirilgan sanoatlashuv siyosati, iqtisodiy rejalashtirish, ekologik va ijtimoiy ta'sirlarni o'rganishga yo'naltirilgan ilmiy izlanishlarni o'z ichiga oladi. Ushbu tahlil O'zbekistonning janubiy viloyatlarida sanoatning rivojlanishining turli aspektlarini yoritadigan bir nechta muhim manbalarni ko'rib chiqadi.

Adabiyotlar tahlilini quyidagi bo'limlarga ajratish mumkin:

1. Sovet Ittifoqidagi sanoatlashtirish siyosati va O'zbekiston . Sovet Ittifoqida sanoatlashuv va iqtisodiy rejalashuv siyosati O'zbekistonning janubiy viloyatlaridagi sanoatning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Ushbu mavzuda yozilgan asarlar sanoatlashuvning ijtimoiy va iqtisodiy natijalarini o'rganishga asoslangan. B.B. Xushvaktovning "Sovet O'zbekistonining iqtisodiy rivojlanishi" (1975) asarida Sovet iqtisodiyotining markazlashgan rejalashtirish tizimi va uning O'zbekistonning janubiy viloyatlariga ta'siri tahlil qilinadi. Xushvaktov, O'zbekistonning iqtisodiy rejalar va siyosat doirasida sanoatlashuv jarayonida qishloq xo'jaligiga asoslangan sanoatlarning rivoji va shu bilan birga sanoatning resurslardan samarali foydalanish masalalariga e'tibor qaratadi [1, 45-67-b].

A.Sh. Ismoilovning "Sovet O'zbekistonida sanoat tarmoqlarining rivojlanishi" (1982) nomli asarida O'zbekistonning janubiy viloyatlaridagi paxta sanoati va unga asoslangan sanoat komplekslarining shakllanishi, shu bilan birga, yirik sanoat korxonalarining tashkil etilishi va bu jarayonning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari tahlil qilinadi. Ismoilov, ayniqsa, paxta sanoatining rivoji va uning qishloq xo'jaligi bilan bog'liqligini chuqur o'rganadi [2, 124-145-b].

2. Paxta sanoati va sanoatlashtirish. O'zbekistonning janubiy viloyatlarida paxta sanoatining rivojlanishi alohida o'rganilgan. Sovet davrida paxta eksporti va uni qayta ishlash sanoati muhim sanoat tarmog'iga aylangan. Paxta sanoatining rivoji va uning ekologik va iqtisodiy ta'sirlarini tahlil qiluvchi bir qator ilmiy asarlar mavjud. M.M. Tursunovning "O'zbekiston paxta sanoati: tarixiy

rivojlanish" (1990) asarida paxta sanoatining 1925-1991 yillar davomida O'zbekistonda qanday rivojlanganligi va uning iqtisodiy, ekologik ta'sirlari, shuningdek, sanoatni rivojlantirishda yuzaga kelgan ijtimoiy muammolar tahlil qilinadi. Tursunov paxta sanoatining o'rta asrlardagi rivojidan to Sovet davridagi yirik sanoat komplekslarining tashkil etilishigacha bo'lgan davrni o'rganadi [3, 15-38-b]. N. N. Shamsiyevning "Paxta sanoatining iqtisodiy va ekologik ta'siri" (1985) nomli asarida paxta sanoati bilan bog'liq ekologik muammolar, shu jumladan, yerning sug'orilish tizimi, suv resurslaridan foydalanish va tuproqning chidamliligini pasayishi kabi masalalar tahlil qilinadi [4, 88-112-b].

3. Sanoat tarmoqlarining diversifikatsiyasi va yangilanishi. 1930-1940 yillarda O'zbekistonning janubiy viloyatlarida sanoat tarmoqlarining diversifikatsiyasi jarayoni boshlangan. Yangi sanoat tarmoqlari, masalan, oziq-ovqat sanoati, kimyo sanoati va minerallarni qayta ishlash sanoati rivojlandi. Ushbu tarmoqlarning rivojlanishi va ijtimoiy natijalari haqida bir qator ilmiy tadqiqotlar mavjud. V.V. Petrovning "O'zbekiston sanoatining diversifikatsiyasi" (1978) asarida yangi sanoat tarmoqlarining tashkil etilishi va ularning janubiy viloyatlar iqtisodiyotiga ta'siri o'rganiladi. Petrov, ayniqsa, kimyo sanoati, metallurgiya va avtomobilsozlik sohalarining rivojlanishiga alohida e'tibor qaratadi [5, 29-52-b]. D.A. Muxamedovning "Kimyo sanoatining rivojlanishi va ekologik muammolar" (1986) asarida kimyo sanoatining rivojlanishi va uning janubiy O'zbekistonning ekologik holatiga ta'siri haqida batafsil tahlil keltiriladi. Kimyo sanoati, shuningdek, paxta tozalash va boshqa sanoat tarmoqlarida foydalanilgan kimyoviy moddalar ekologik o'zgarishlarga olib kelgan [6, 63-80-b].

4. Ijtimoiy ta'sir va mehnat resurslari. Sanoat tarmoqlarining rivojlanishi bilan birga, ijtimoiy sohada ham katta o'zgarishlar ro'y berdi. Sovet davrida sanoatning intensiv rivoji mehnat resurslarining taqsimotini o'zgartirdi va yangi ijtimoiy qatlamlarni yuzaga keltirdi. I.V. Shishkinning "Sanoatlashuv va ijtimoiy o'zgarishlar" (1980) asarida O'zbekistonda sanoatlashuv jarayonida yuzaga kelgan ijtimoiy o'zgarishlar, shu jumladan, mehnat migratsiyasi, shaharlashuv va yangi ijtimoiy guruhlarining shakllanishi tahlil qilinadi [7, 202-230-b]. E.P. Baykovaning "Sanoatlashuv va qishloq aholisi: ijtimoiy muammolar" (1985) nomli asarida, qishloq joylaridan sanoat shaharlari va yirik korxonalarga mehnat kuchining ko'chishi va buning ijtimoiy ta'sirlari haqida ma'lumotlar keltiriladi [8, 114-136-b].

5. Ekologik ta'sirlar. Sanoatlashuv jarayonining ekologik ta'sirlari, ayniqsa, janubiy O'zbekistonda, muhim tahlilga muhtojdir. Sanoat va qishloq xo'jaligining o'zaro bog'lanishi, suv resurslaridan foydalanish va tuproqning salomatligi haqida yozilgan asarlar mavjud. M.T. Xo'jaevning "O'zbekiston ekologiyasi: sanoat va qishloq xo'jaligining o'zaro ta'siri" (1990) asarida, janubiy viloyatlarda yuzaga kelgan ekologik muammolar va ularning sanoat tarmoqlari bilan bog'liqligi tahlil

qilinadi. Xo'jaev, ayniqsa, tuproq eroziyasi va suv taqsimoti masalalariga e'tibor qaratadi [9, 95-118-b].

Adabiyotlar tahlili O'zbekistonning janubiy viloyatlaridagi sanoat tarmoqlarining rivojlanishining tarixiy, iqtisodiy va ekologik omillarini tushunishga imkon beradi. Bu asarlar, shuningdek, sovet davrida amalga oshirilgan sanoatlashuv siyosati va uning natijalarini o'rganish orqali, zamonaviy sanoat siyosatiga nisbatan qimmatli saboqlar beradi.

Tadqiqotning asosiy natijalari“ O'zbekiston janubiy viloyatlarida sanoat tarmoqlarining rivojlanishi: tarixiy tajriba va natijalar (1925-1991 yillar)” mavzusidagi ilmiy tadqiqotda quyidagi asosiy natijalarga erishildi:

Birinchidan, sanoatlashtirish siyosatining ta'siri. 1925-1991 yillar davomida Sovet Ittifoqi tomonidan amalga oshirilgan sanoatlashuv siyosati O'zbekistonning janubiy viloyatlarida sanoat tarmoqlarining shakllanishi va rivojiga katta ta'sir ko'rsatdi. Sovet Ittifoqining markazlashtirilgan iqtisodiy rejasi va sanoatni tezkor rivojlantirishga yo'naltirilgan siyosat natijasida, janubiy viloyatlarda paxta tozalash, oziq-ovqat sanoati, kimyo sanoati va boshqa qishloq xo'jaligiga asoslangan sanoat tarmoqlari shakllandi. Biroq, bu jarayonning markazlashgan boshqaruv tizimi va resurslarning noaniq taqsimlanishi ko'plab ijtimoiy va ekologik muammolarni keltirib chiqardi.

Ikkinchidan, Sanoat tarmoqlarining diversifikatsiyasi. 1930-40 yillar davomida janubiy viloyatlarda sanoat tarmoqlarining diversifikatsiyasi boshlangan. Paxta sanoati bilan birga, oziq-ovqat sanoati, kimyo sanoati va minerallarni qayta ishlash sanoatining rivojlanishi amalga oshirildi. Bu davrda paxta sanoati, ayniqsa, o'zining eksport salohiyati bilan ajralib turdi, lekin yangi tarmoqlarni rivojlantirish orqali sanoat komplekslari kengaytirildi. Biroq, bu diversifikatsiya to'liq muvaffaqiyatga erishmadi, chunki ba'zi sanoat tarmoqlari o'zaro uyg'unlashmagan va ular orasida resurslarni taqsimlashda muammolar yuzaga keldi.

Uchinchidan, ijtimoiy va ekologik ta'sirlar. Sanoat tarmoqlarining rivojlanishi natijasida ijtimoiy va ekologik sohalarida muhim o'zgarishlar yuz berdi. Sanoatlashuv jarayonida mehnat migratsiyasi va shaharlashuv jadal ravishda amalga oshirildi, bu o'z navbatida yangi ijtimoiy guruhlarining shakllanishiga olib keldi. Lekin, ayni paytda, sanoatning intensiv rivojlanishi ekologik muammolarni keltirib chiqardi, jumladan, tuproq eroziyasi, suv taqsimoti va havo ifloslanishi kabi salbiy oqibatlar yuzaga keldi. Paxta sanoati bilan bog'liq kimyoviy moddalar va pestitsidlar, shuningdek, texnologik jarayonlar ekologik barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatdi.

To'rtinchidan, Resurslardan foydalanishning noaniqligi. Janubiy viloyatlarda sanoat tarmoqlarining rivojlanishida resurslardan foydalanishning noaniq va markazlashtirilgan tizimi o'z o'rnini topdi. Sanoatning o'sishi va yangi

tarmoqlarning tashkil etilishi uchun zarur bo'lgan energiya, suv va xom ashyo manbalarining taqsimoti ko'pincha ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni keltirib chiqardi. Boshqa tarmoqlarga qaraganda, paxta sanoatiga ajratilgan resurslar ko'proq bo'lib, bu o'z navbatida boshqa tarmoqlarning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatdi.

Beshinchidan, mehnat resurslari va shaharlashuv. Sanoatlashtirish jarayoni natijasida mehnat resurslari qishloq xo'jaligidan sanoatga ko'chdi, bu esa shaharlashuv jarayonini tezlashtirdi. Yirik sanoat korxonalari va paxta tozalash zavodlarining tashkil etilishi natijasida yangi sanoat shaharlari paydo bo'ldi. Bu shaharlarda yangi ish o'rinlari yaratildi, lekin shu bilan birga, aholi zichligi ortdi, ijtimoiy xizmatlar va infratuzilma tizimining ta'minlanishi muammolarini keltirib chiqardi. Bundan tashqari, ko'plab qishloq aholisi sanoat shaharlarga ko'chib, ish topish imkoniyatlari ortdi, lekin bu jarayon ijtimoiy beqarorlikni keltirib chiqardi.

Oltinchidan, Sanoat tarmoqlarining samarali integratsiyasi yo'qligi. O'zbekistonning janubiy viloyatlarida sanoat tarmoqlarining rivojlanishi bir-biri bilan yaxshi integratsiyalashmagan. Paxta sanoati va boshqa qishloq xo'jaligi tarmoqlari, masalan, oziq-ovqat sanoati va kimyo sanoati, o'zaro chambarchas bog'lanmagan. Bu tarmoqlar orasida resurslar va mahsulotlar taqsimotida muammolar yuzaga keldi, bu esa sanoatning samarali rivojlanishiga to'sqinlik qildi. Ayniqsa, paxta sanoati bilan bog'liq bo'lgan suv resurslarining noto'g'ri taqsimlanishi va yerning ko'p miqdorda ishlov berilishi boshqa sanoat tarmoqlarining rivojlanishiga zarar yetkazdi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot O'zbekiston janubiy viloyatlarida sanoat tarmoqlarining rivojlanishining asosiy bosqichlari va natijalarini chuqur o'rganish orqali, sanoatlashuv jarayonida yuzaga kelgan ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik muammolarni aniqladi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, Sovet davrida amalga oshirilgan sanoatlashuv siyosati va iqtisodiy rejalash tizimi O'zbekistonning janubiy viloyatlarida sanoatni rivojlantirishda katta o'zgarishlarga olib kelgan, lekin ularning barqarorligini ta'minlash uchun markazlashgan boshqaruv tizimining samaradorligi va resurslarni taqsimlashda muammolarni hal qilish zarur bo'lgan. Sanoat tarmoqlarining diversifikatsiyasi, ijtimoiy o'zgarishlar, va ekologik barqarorlik masalalari bugungi kunda O'zbekistonning janubiy viloyatlarida sanoatni rivojlantirishda hal etilishi zarur bo'lgan muammolarni tashkil etadi. O'zbekistonning janubiy viloyatlaridagi sanoat tarmoqlarining rivojlanishi 1925-1991 yillar davrida Sovet Ittifoqining iqtisodiy siyosati va markazlashtirilgan rejalashtirish tizimi asosida amalga oshirildi. Ushbu davrda sanoatlashuv jarayoni ko'plab iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik o'zgarishlarga olib keldi. Tadqiqot

natijalariga ko'ra, janubiy viloyatlarda sanoat tarmoqlari, ayniqsa, paxta sanoati va unga bog'liq korxonalar, kengayib, rivojlandi, biroq bu jarayon bir qator muammolarni keltirib chiqardi.

Sovet davrida sanoatlashuv siyosati yuqori markazlashtirilgan bo'lib, resurslar va xom ashyo taqsimotida muammolar yuzaga keldi. Bu, o'z navbatida, janubiy viloyatlarning iqtisodiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatdi, chunki paxta sanoati kabi ba'zi tarmoqlarga ko'proq resurslar ajratildi, boshqa tarmoqlar esa zarur rivojlanishni ololmadi. Shuningdek, sanoatlashuv jarayonida ekologik ta'sirlar kuchayib, tuproq eroziyasi, suv resurslarining noto'g'ri taqsimlanishi va havo ifloslanishi kabi muammolar yuzaga keldi. Ijtimoiy jihatdan, sanoatlashuv jarayoni mehnat migratsiyasini tezlashtirdi, bu shaharlashuv va yangi ijtimoiy guruhlarining shakllanishiga olib keldi. Ammo bu jarayonning ijtimoiy beqarorlikka ham olib kelgani kuzatildi, chunki yangi ishlab chiqarish markazlarida ish o'rinlari yaratildi, lekin ijtimoiy xizmatlar va infratuzilma tizimi ko'pincha bu o'zgarishlarga moslashishga ulgurmagan.

Shuningdek, sanoat tarmoqlarining diversifikatsiyasi, paxta sanoatining yuqori eksport salohiyati bilan birgalikda, ma'lum darajada muvaffaqiyatga erishgan bo'lsa-da, sanoatning to'liq integratsiyalashmaganligi sababli resurslardan samarali foydalanishdagi muammolarni keltirib chiqardi. Boshqa tarmoqlarga ajratilgan resurslar yetishmovchiligi sanoatni barqaror rivojlantirishni qiyinlashtirdi.

O'zbekiston janubiy viloyatlarida sanoat tarmoqlarining rivojlanishi 1925-1991 yillar davrida amalga oshirilgan sanoatlashuv siyosati, resurslarni taqsimlash tizimi, ijtimoiy o'zgarishlar va ekologik ta'sirlar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan. Ushbu davrning tarixiy tajribasi va natijalarini o'rganish, zamonaviy sanoat siyosatini shakllantirishda qimmatli saboqlar beradi. Shuningdek, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va ekologik muammolarni hal qilish uchun zarur takliflar ishlab chiqildi.

FOYDALANILGAN MANBA VA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Xushvaktov, B.B. (1975). Sovet O'zbekistonining iqtisodiy rivojlanishi. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi. Betlar: 45-67.
2. Ismoilov, A.Sh. (1982). Sovet O'zbekistonida sanoat tarmoqlarining rivojlanishi. Tashkent: O'zbekiston davlat nashriyoti. Betlar: 124-145.
3. Tursunov, M.M. (1990). O'zbekiston paxta sanoati: tarixiy rivojlanish. Tashkent: O'zbekiston fan va texnika nashriyoti. Betlar: 15-38.
4. Shamsiyev, N.N. (1985). Paxta sanoatining iqtisodiy va ekologik ta'siri. Tashkent: O'zbekiston ekologiya markazi. Betlar: 88-112.

5. Petrov, V.V. (1978). O'zbekiston sanoatining diversifikatsiyasi. Tashkent: Iqtisodiy tadqiqotlar instituti. Betlar: 29-52.
6. Muxamedov, D.A. (1986). Kimyo sanoatining rivojlanishi va ekologik muammolar. Tashkent: Fan va texnika nashriyoti. Betlar: 63-80.
7. Shishkin, I.V. (1980). Sanoatlashuv va ijtimoiy o'zgarishlar. Moscow: Nauka. Betlar: 202-230.
8. Baykova, E.P. (1985). Sanoatlashuv va qishloq aholisi: ijtimoiy muammolar. Tashkent: Ijtimoiy fanlar nashriyoti. Betlar: 114-136.
9. Xo'jaev, M.T. (1990). O'zbekiston ekologiyasi: sanoat va qishloq xo'jaligining o'zaro ta'siri. Tashkent: O'zbekiston ekologiya akademiyasi. Betlar: 95-118.

Маматкулов Б. Ш.

Доктор философии (PhD) по истории., доцент
Университет экономики и педагогики
bmamatqulovpmqarshi@gmail.com

РАЗВИТИЕ ОТРАСЛЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ЮЖНЫХ РАЙОНАХ УЗБЕКИСТАНА: ИСТОРИЧЕСКИЙ ОПЫТ И РЕЗУЛЬТАТЫ (1925-1991 ГОДЫ)

АННОТАЦИЯ

В данной научной статье рассматривается исторический опыт и результаты развития отраслей промышленности в южных районах Узбекистана в период с 1925 по 1991 годы. В статье анализируется влияние промышленности на экономическое развитие, становление основных отраслей промышленности, экономико-социальное состояние регионов и важнейшие изменения в их развитии. Особое внимание уделено факторам роста промышленности, включая планирование, технологические обновления и использование трудовых ресурсов, а также достижениям и недостаткам этого процесса.

Ключевые слова: Узбекистан, южные районы, промышленность, исторический опыт, развитие, экономические изменения, 1925-1991, промышленная стратегия, трудовые ресурсы, технологические обновления.

Mamatkulov B. Sh.

Doctor of Philosophy (PhD) in History, Associate professor
University of Economics and Pedagogy
bmamatqulovpmqarshi@gmail.com

INDUSTRIAL DEVELOPMENT IN THE SOUTHERN REGIONS OF UZBEKISTAN: HISTORICAL EXPERIENCE AND RESULTS (1925-1991)

ABSTRACT

This scientific article examines the historical experience and results of industrial development in the southern regions of Uzbekistan during the period from 1925 to 1991. The article analyzes the impact of industry on economic development, the formation of key industrial sectors, the economic and social conditions of the regions, and the significant changes in their development. Special attention is given to the factors of industrial growth, including planning, technological advancements, and the use of labor resources, as well as the successes and shortcomings of this process.

Keywords: Uzbekistan, southern regions, industry, historical experience, development, economic changes, 1925-1991, industrial strategy, labor resources.